

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИХОВАННІ
СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ**

**О.В. Єрьоміна
(Полтава)**

У статті розглядається використання театральної діяльності при вихованні соціального інтелекту у дітей різного ступеня розвитку обдарованості та використання різних стилів спілкування ними.

Ключові слова: соціальний інтелект, стилі спілкування, обдарованість, театральна діяльність.

В статье рассматривается использование театральной деятельности при воспитании социального интеллекта у детей разной степени развития одаренности и использование разных стилей общения ими.

Ключевые слова: социальный интеллект, стили общения, одаренность, театральная деятельность.

The article considers the use of theatrical activity by education of social intellect of children with different degrees of development and using different styles of association by them.

Key words: social intellect, style of association, (style of contact), gifted (talented), theatrical activity.

Досвід А.С. Макаренка визнаний педагогами у всьому світі. Критики вказують на відсутність гуманного підходу, оцінюють його колективний підхід до виховання як пригнічення особистості. Але педагог доводив, що розвивати дитину поза відносин неможливо, він здійснював формування складних особливостей через зміни відносин у колективних стосунках вихованців. Створення колективу як середовища соціалізації освіти, забезпечення умов її самореалізації, відчуття власної сутнісної цінності – першочергова мета [6, с.198].

Великого значення А.С.Макаренко надавав вихованню культурних навичок у дітей та впливу театральної діяльності: як із сторони «глядача», так і з сторони «актора». Він вважав, що культурне виховання буде тільки в тому разі корисне, коли воно організоване свідомо, супроводжується певним планом, правильним методом та контролем. Культурне виховання дитини повинно починатися дуже рано, коли дитині ще дуже далеко до грамотності, коли вона щойно навчилася добре бачити, чути й сяк-так говорити.

Останні роки в літературі, присвячені й проблемі соціальної психології особистості, стало активно з'являтися поняття «соціальний інтелект». Цей термін був уведений у 1920 році Е. Торндайком. Він розглядав соціальний інтелект як здібність розуміти других та мудро, адекватно вести себе стосовно них. Поняття охоплює не лише внутрішні операції мозку, а й зв'язок його із пізнавальними процесами. Таким чином, Е. Трондайк описав соціальний

інтелект через когнітивну (розуміти) та поведінкову (поводитись мудро стосовно до інших) складову [3, с.3].

В 1937 році Г.Оллпорт, вивчаючи здібності «добре розбиратися в людях», описав вісім особистісних якостей, серед яких виділив соціальний інтелект як «соціальний дар», необхідний для тонкої рівноваги в поведінці, забезпечуючи рівність у стосунках з людьми. Для того, щоб тактовно діяти, необхідно прогнозувати найбільш вірогідні реакції іншої людини. Тому соціальний інтелект пов'язаний з властивістю вимовляти швидко майже автоматичні судження про людей. Разом із цим соціальний інтелект стосується більше поведінки, ніж понять: його продукт – соціальне пристосування, а не глибина розуміння». Тут соціальний інтелект розглядається як якість, необхідна для успішної взаємодії з людьми, яка проявляється у прогнозуванні поведінки. Автор пов'язує його з поведінковим умінням більше, ніж з пізнавальною властивістю [3, с.3].

У зв'язку з цим С.Гринспан вказує на те, що соціальний інтелект є взаємоперетинаючим елементом між соціальною компетентністю та інтелектуальною компетентністю. Тому соціальний інтелект – це вміння розуміти інших і мудро, адекватно наводитись стосовно них. Це якість, яка забезпечує не тільки успішність спілкування в конкретних випадках, але й соціальну адаптацію людини в цілому.

Кожний із учнів при адаптації використовує власний комунікативний стиль, рідко аналізуючи його можливості та обмеження. В адаптації доводиться діяти в ситуації обмежених «ресурсів», що ускладнює впевненість у вибраному варіанті спілкування («я так хочу»). Крім того при спілкуванні часто виникає момент вибору стилю зовнішніми силами («тобі так потрібно спілкуватися»), що при постійному використанні знижує адаптаційний процес.

Серед розмаїття класифікації стилів, використаних у комунікативних процесах, найчастіше зустрічається класифікація К.Левіна, яка включає три стилі: авторитарний, демократичний та ліберальний, які базуються навколо критерія лідерства. Під стилем розуміється:

1. Характерний вид, різновид чого-небудь, що виражається в особливих ознаках.

2. Метод, сукупність прийомів якої-небудь роботи, діяльності, поведінки. Ми виділяємо стилеутворюючі критерії у соціальній комунікації, що обмежують той чи інший стиль, надають структурної чіткості.

Перший критерій пов'язаний з процесом узгодження свободи між учасниками єдиного соціального комунікативного процесу. Вплив учасників один на одного в адаптаційному процесі супроводжується взаємовпливом суб'єктів і середовища. Поняття свободи пов'язане з обмеженням та оцінкою впливу суб'єкта на його стан і динаміку розвитку.

Другий критерій – «закритість – відкритість» суб'єкта.

Третій критерій – ставлення до ризику. Має дві протилежні основи: новизна (інновація) – консерватизм (перевага традицій).

У педагогічній літературі поняття «критерій» характеризується як засіб, за допомогою якого вимірюються рівні, ступені вияву того чи іншого явища, трактується як еталон оцінки суджень. Визначаючи критерії оцінки ефективності діяльності людини, вони повинні:

- характеризувати цільові, процесуальні, результативні компоненти;
- виражати відповідні характеристики;
- визначати напрямлення змін;
- бути зручними для використання.

Особливої уваги потребує питання створення умов для розвитку та реалізації інтелектуальної, творчої особистості.

Творча обдарованість хвилює зараз педагогів, психологів, батьків. Російські вчені С.Л.Рубінштейн, В.М.Теплов наголошували про особливості діяльного підходу при оцінюванні успіхів. Обдарованість поділяється на загальну та спеціальну. Принциповим є творчий характер результату, неможливість процесу отримання порівняно з відомими шляхами нестандартності. Зовнішнє оточення (середовище) і виховання або пригнічують, або допомагають цьому дару розкритися.

Поділимо дітей умовно на три категорії:

1. Діти з добре розвинутими задатками та здібностями, які забезпечені увагою та турботою батьків, педагогів, внаслідок чого спостерігається підвищений рівень розвитку.

2. Діти з нормально розвинутими задатками та здібностями, які відчують періодичну увагу з боку батьків та вчителів, внаслідок чого спостерігається нормальний рівень розвитку.

3. Діти, що не мають достатньої уваги, у них спостерігається (вибірковий) рівень розвитку.

Обдарованість дітей є у кожній з трьох груп. У першій домінує вербальний та мислячий тип інтелекту, у другій групі – мислячий та практичний, у третій – практичний (музиканти, спортсмени) [5, с.57].

Обдарована дитина має, як правило, позитивну мотивацію на навчальну діяльність і вона:

- в основному легко розуміє пояснення педагога у ході занять;
- те, що їй цікаво, запам'ятовує легко та швидко;
- вважає, що якщо на заняттях слухати уважно, то потім майже нічого не потрібно вчити додатково;
- вважає, що кожна людина, яка побажає, зможе навчитися всьому сама;
- дотримується думки про те, що пізнавати нове і вчитися – це завжди цікаво;
- часто говорить, що не розуміє, для чого так довго вчити що-небудь, – все і так просто, зрозуміло і легко;
- із задоволенням виступає на конференціях і бере участь в олімпіадах зі своїх улюблених предметів;
- любить читати додаткову літературу з навчальних предметів, дивиться пізнавальні телепередачі тощо;

- до деяких занять готується за декілька хвилин до їх початку і все одно отримує хороші оцінки;
- вважає, що вчитися легко й цікаво, і майже ніколи не втомлюється від занять.

Обдарованій дитині часто не подобається, що:

- пояснення деяких педагогів дуже близькі до тексту підручника (навчального посібника) і є викладачі, які постійно заглядають у конспект або диктують щось прямо із посібника;
- на деяких заняттях викладач примушує просто переписувати текст підручника;
- у групі є учні (або студенти), до яких педагоги ставляться краще, ніж до неї;
- на деяких заняттях темп роботи досить повільний для неї;
- бувають такі заняття, на яких вона з нетерпінням чекає, коли ж вони закінчаться, і тому непомітно читає сторонню літературу, відгадує кросворди, постійно поглядає на годинник і т. ін. [5, с.59].

Творчі сили існують майже у всіх, у маленьких і у великих людей – треба лише створити для їх прояву відповідні умови. Позитивне емоційне спрямування і взаємний інтерес дітей між собою, дітей і педагогів, дітей і батьків, педагогів і батьків – невід’ємна умова для успішної реалізації саме колективної театральної-ігрової діяльності.

Більш ніж чотирьохсотлітня історія дитячого вітчизняного театального руху до початку ХХІ ст. набула тенденції «до об’єднання та самоосмислення, які відбуваються за двома основними напрямками:

- театр як навчальне і розвиваюче середовище;
- театр, де грають діти, як здійснення пошуку нової театральної естетики.

Розв’язання педагогічних і естетичних завдань частіше всього педагогами не розділяється. Хотілося б відмітити в даній класифікації, що театр може виступати як середовища. Це один із варіантів пошуку оптимальних педагогічних умов для навчання і розвитку дітей. Може бути створений педагогом сприятливий психологічний мікроклімат, в якому хочеться не тільки вчитися, творити, але й просто жити. Подібний взаємний вплив відчувають і діти, і дорослі – учасники театального дійства. Це їх світ, який вони створюють і змінюють, але тільки коли вони разом, в згоді і взаєморозумінні. В цілому основою театральної діяльності є забезпечення інтелектуальної діяльності, інтелектуального, морального і естетичного розвитку дитини, виховання його творчої індивідуальності; пробудження інтересу й чуйності до мистецтва театру і акторської діяльності. Одночасно відмічається розвиток індивідуальності педагога, оскільки йому в процесі театральної роботи з дітьми потрібно опанувати нові методики і технології роботи, часто не пов’язані з його основною професією. Тому дитячою театально-любительською діяльністю успішно керують люди різного віку, з різною освітою.

Великі виховні можливості театально-ігрової діяльності пояснюються також тим, що в процесі її здійснення, в рамках роботи над драматизацією

створюються сприятливі умови для формування і освоєння дітьми різних типів спілкування:

- 1) спілкування дітей в реальному житті;
- 2) сценічне спілкування при виконанні дитиною ролі – це принципово інший пласт, оскільки тут дитина спілкується від імені свого персонажу з партнером, який також виконує роль;
- 3) спілкування в ході роботи над власною роллю, костюмом, зачіскою, макіяжем, а також над художнім оформленням всього спектаклю; надання допомоги в підготовці іншим дітям;
- 4) спілкування дітей із широким колом людей: керівником, членами сім'ї, дорослими-консультантами (музичний педагог, хореограф, батьки інших дітей та ін.);
- 5) спілкування з приводу побаченого, обміркування, створення власних критичних суджень.

Залучення дітей до різних форм і видів театральної діяльності – дійовий засіб їх інтелектуально-творчого розвитку. Воно сприяє розвитку інтересу до мистецтва і творчої діяльності, підвищенню художнього рівня дитячої творчості і культури спілкування, покращенню психологічної атмосфери, створенню творчого мікроклімату, який стимулює дитину до саморозуміння, самопізнання і самореалізації. Заняття театральною діяльністю допомагають виявити здібності дітей до акторської майстерності, задовольняють їх самолюбство та інтерес до театральної діяльності.

Оздоровчий ефект занять театральною діяльністю підтверджується фізіологами, психологами, педагогами на протязі тисячоліть її становлення і розвитку.

Перед учителями стоїть задача навчити елементарних дій на сцені, розвинути пластику, сценічне мовлення та манеру спілкування учня. Практичний досвід етичних взаємин у процесі колективної театральної діяльності у подальшій роботі приведе до творчості.

Під театральною складовою змісту початкової загальної освіти слід розуміти систему наукових знань про театр як мистецтво, практичних навичок, умінь і досвіду в галузі театральної діяльності та творчості, якими має оволодіти учень у початковій школі. Він потребує особливої уваги, і зміст діяльності вчителя повинен базуватися на принципі «вчити всіх усього» (за Я.А.Коменським).

Реформування змісту освіти в Україні, зокрема розробкою та впровадженням у практику Державного стандарту початкової загальної освіти в галузі «Мистецтво», зумовило використання кращих надбань театральної педагогіки. Театральна педагогіка – наука, яка досліджує специфіку театру через сценічну дію, особливості акторської і режисерської творчості, близьких до педагогічної.

Досвід роботи при розв'язанні проблеми виховання естетичної культури засобами театрального мистецтва при формуванні особистості учня використовують в освітніх системах Великобританії, Канаді, Франції, США. Існує

нова галузь художньої і загальної педагогіки – драмогерменевтика, яка виникла і працює як інтеграція театральної, герменевтичної та педагогічної наукових галузей. Сьогодні є необхідність у розробці теорій, методик і практик, ефективного здійснення процесу театральної педагогіки у підготовці учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриньова М.В. Природничонауковий гуманізм у творчості В.Короленка // Витоки. Альманах української асоціації Антона Макаренка. Випуск 2 – Полтава, – 2004. – С.173–174.
2. Дубина Л. Театральна складова професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – №4. – С.158–171.
3. Корчагина Н.В. Проблема соотношения академического и социального интеллекта в отечественной и зарубежной психологии // Прикладная психология и психоанализ. – 2006. – №4. – С.3–6.
4. Макаренко А.С. Собрание сочинений: В 4 томах. – М.: – 1987
5. Симонов В.П., Пчелина В.А. О характеристике развития и одаренности личности ребенка // Прикладная психология и психоанализ. – 2006. – №4. – С.54 –63.
6. Тарасевич Н.М. Піклування про колоністів-робітфаківців у вимірах гуманістичної спрямованості А.С. Макаренка // Витоки. Альманах української асоціації Антона Макаренка. – Випуск 2. – Полтава, 2004. – С.198–201.

УДК 37.015.2: 371.4

ЗАПРОВАДЖЕННЯ І РОЗВИТОК ІДЕЙ ПЕДАГОГІЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ У ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ А. МАКАРЕНКА

В.С. Лутфуллін,
М.В. Лутфуллін
(Полтава)

На основі порівняльного аналізу встановлюється наступність виховних систем Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського і А.С. Макаренка. Простежується відповідність поглядів Макаренка на мету, зміст, засоби виховання і основних положень педагогічної антропології Ушинського.

Ключові слова: педагогічна антропологія, наступність педагогічних систем Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського і А.С. Макаренка, принцип єдності емоційного, розумового і вольового розвитку особистості, мета і засоби виховання, виховання почуття громадськості, формування дитячого колективу, виховання особистості в колективі.

На основе сравнительного анализа устанавливается преемственность воспитательных систем Я.А. Коменского, К.Д. Ушинского и А.С. Макаренко.